

کنکاشی در نحوه مشارکت مردم در توسعه آموزش محیط زیست کلانشهر مشهد

حسین میبودی^{۱*}، حسن کریمزادگان^۲

^۱ دانش آموزخته کارشناسی ارشد مهندسی منابع طبیعی- محیط زیست، دانشگاه آزاد اسلامی لاهیجان

^۲ دانشیار گروه مهندسی محیط زیست، دانشگاه آزاد اسلامی لاهیجان

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۱۰/۱۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۷/۵

Exploration of public participation in the development of environmental education in Mashhad Metropolis

H. Meiboudi^{1*} and H. Karimzadegan²

¹ Master of Natural Resources Engineering-Environment, Islamic Azad University, Lahijan Branch

² Associate Professor of Dept. of Environmental Engineering, Islamic Azad University, Lahijan Branch

Abstract

The ever increasing development of society has extended the meaning of participation to all areas of social life. This is a field study that uses a Survey research plan. The community contributing statistics to this research includes members and managers of nongovernmental environmental organizations, and also authorities of the City of Mashhad. SPSS software has been used for data analysis, and these data are analyzed in two levels of descriptive and inferential statistics. It was concluded that these organizations are an important part of the national effort to protect the environment. In environmental education, and in order to achieve better usage of the abilities of nongovernmental organizations to elevate the teaching of the environment in the nation, it is necessary that evaluating the teaching of the environment is conducted with correct programming at the upper executive and legal levels.

Keywords: Environmental Education, participation, Environmental Non-Governmental Organizations, Mashhad Metropolis

چکیده

پیشرفت روزافزون جوامع، معنای مشارکت را به تمامی عرصه‌های زندگی اجتماعی بسط داده است. در این پژوهش سعی شده به شکل میدانی و با رویکرد توصیفی-تحلیلی و بر مبنای پرسشنامه، ضمن روشن ساختن اهمیت مشارکت سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی در عرصه آموزش محیط زیست کشور، میزان موفقیت این سازمان‌ها را در تحقق این امر نمایان سازد. جامعه آماری این پژوهش را اعضای سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی، مسئولان سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی و نیز افراد صاحب نظر شهر مشهد تشکیل می‌دهند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده شده است و داده‌ها در دو سطح توصیفی و استنباطی تجزیه و تحلیل شدند. در مجموع نتیجه‌گیری گردید که این سازمان‌ها بخش مهمی از بدنه سازمان حفاظت محیط زیست در امر آموزش محیط زیست هستند و به منظور بهره‌گیری بهتر از توان سازمان‌های غیردولتی به منظور پیش برد آموزش محیط زیست در سطح کشور، لازم است نگاه به آموزش محیط زیست همراه با برنامه ریزی صحیح در سطح کلان اجرایی و قانونی صورت گیرد.

کلید واژگان: آموزش محیط زیست، مشارکت، سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی، کلانشهر مشهد

مقدمه

بنابراین می‌توان این مصوبه را سرآغاز نقش مشارکت سازمان‌های غیردولتی در عرصه آموزش محیط زیست دانست (Ibid).

آموزش همگانی محیط زیست دارای دو وجه است: اول اینکه همه اقشار، طبقات و صنوف اجتماعی مخاطب آموزش محیط زیست هستند، و در ثانی، آموزش محیط زیست در حیطه صلاحیت و توان یک نهاد مسئول حفاظت از محیط زیست نیست؛ از این رو، همه ارگان‌ها و نهادهای مسئول آموزش در کشور، خصوصاً سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی که با رویکرد آموزشی تأسیس شده‌اند و آموزش محیط زیست در زمینه فعالیت تخصصی آن‌ها وجود دارد در قبال آموزش محیط زیست مسئول هستند. این سازمان‌ها به عنوان بستری برای جلب و هدایت مشارکت مردمی و نیز مجرای برای نهادینه ساختن این مشارکت، سهم بزرگی در این زمینه دارند. موفقیت‌های تحسین برانگیزی که در زمینه آموزش محیط زیست تاکنون در بسیاری از نقاط جهان به دست آمده است، بیش از همه مرهون همین سازمان‌های غیردولتی بوده است (Turnock, 2004).

اولین سازمان غیردولتی زیست محیطی ایران در سال ۱۳۴۹ در روستای اشکذر یزد به منظور مقابله با شن‌های روان تشکیل شد. از اواسط دهه ۷۰ خورشیدی، بعد از اجلاس ریو و به تبعیت از جنبش جهانی محیط زیست شاهد رشد چشم‌گیر شمار تشکلهای غیردولتی زیست محیطی در ایران بوده‌ایم (Lahijanjan et al, 2010).

نظام اجتماعی ایران پس از انقلاب اسلامی بر اساس ارزش‌های انسان‌گرایانه انقلاب درصدد جلب فعالیت‌های سازمان یافته تشکیلات غیردولتی بوده است. اگرچه بر حسب ضرورت‌های نظام اجتماعی و بر اساس ارزش‌های مذهبی، محلی و قومی مواردی از شکل‌گیری و اعلام موجودیت سازمان‌های غیردولتی در ایران قابل مشاهده است، ولی ابهام در فرآیند تکوین این سازمان‌ها، تحلیل سازمان یافته از نقش این سازمان‌ها و پیش‌بینی وضعیت فعالیت سازمان‌های غیردولتی در ایران را با مشکل روبرو نموده است (Abdollahy and Mohamadtaghi, 2006).

پیشرفت روزافزون جوامع، معنای مشارکت را به تمامی عرصه‌های زندگی اجتماعی بسط داده است و مشارکت در جامعه باز بر اساس تصمیمات شخصی آگاهانه و داوطلبانه صورت می‌گیرد. امروزه جلوگیری از تخریب محیط زیست و توجه به آن، بیش از هر زمان دیگر ضرورت دارد. بسیاری از انسان‌ها پس از آگاهی‌یافتن از ارزش منابع طبیعی و محیط زیست، به صورت شایسته‌ای از تخریب آن جلوگیری می‌کنند. از این رو آگاه‌سازی عمومی و آموزشی جامعه در رابطه با ارزش و اهمیت محیط زیست امری ضروری است (UN, 2002).

چارچوب حرکت کلان هر کشوری، نوع نگاه حکومت و طرز رفتار ملت با موضوعات و از جمله محیط زیست در میثاق ملی کشورها که به نام قانون اساسی شناخته می‌شود متجلی است. از این نظر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران با تخصیص یک اصل به حفاظت از محیط زیست، جزء پیشگامان توجه به این موضوع حیاتی است و از آن مهمتر اینکه حفاظت از محیط زیست یک وظیفه عمومی تلقی شده که همگانی بودن آن را در ضمیر خود نهفته دارد و نیز با توجه به اینکه آموزش یکی از مؤثرترین مولفه‌های تأثیرگذار بر توسعه هر کشور است، بار مسئولیت آن بر دوش تک تک سازمان‌ها و افراد جامعه، ارگان‌های دولتی و غیردولتی نهاده شده است (Karimi, 2003).

بسیاری از اصول مترقی قانون اساسی کمتر مورد تفسیر علمی واقع شده‌اند. ۱۶ سال پس از تصویب قانون اساسی به علت عدم وضوح تعریف "آموزش همگانی محیط زیست"، تنها یک راه برای آموزش همگانی محیط زیست باز بود و آن اینکه سازمان حفاظت محیط زیست بار این مسئولیت را بر دوش داشت و خود بطور مستقیم در جهت آموزش طبقات مختلف اجتماعی اقدام می‌کرد. منظور از آموزش همگانی، فراخوان همگانی برای یادگیری و دانش‌افزایی درباره محیط زیست بود. تا اینکه مصوبه سال ۱۳۷۴ شورای حفاظت محیط زیست این نظریه را مردود دانست و بیان کرد منظور از همگانی بودن آموزش هر دو فرآیند یادگیری و یاددهی است.

ب: زمینه‌ها و شیوه‌های فعالیت تشکلهای غیردولتی
زیست محیطی ایران:

«آموزش و ترویج» راهکار عمده و اصلی تشکلهای غیردولتی زیست محیطی در ایران است. این امر دو علت دارد: اول اینکه سطح آگاهی زیست محیطی در کشور ما بسیار پایین است که این موضوع، امری مشترک بین مردم و مسئولان است. دلیل دوم جو سیاسی حاکم است؛ از آنجا که آزادی عمل برای این تشکلهای وجود نداشته است، آنها در لاک محافظه کاری فرو رفته و حضور داشتن و فعالیت کردن را هرچند در سطح کوچک، به رویارویی با حکومت و عواقب بعدی آن ترجیح داده‌اند (Ibid). به عنوان مثال عاملان تخریب و آلودگی محیط زیست در کشور اکثراً صنایع و پروژه‌های بزرگ عمرانی هستند که اغلب وابسته به نهادهای دولتی و حکومتی می‌باشند و اعتراض جدی به آنها می‌تواند بقای این سازمان‌ها را به خطر اندازد (Abdollahy and Mohamadtaghi, 2006).

سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی در گذشته فعالیت تخصصی گسترده‌ای نداشتند و بیشتر زمینه فعالیت آنها، پیرامون مسائل محیط زیست شهری بوده است (Bahrainy and Yamani, 2000). ولی با رشد چشم‌گیر شمار آنها در ایران، شاهد گسترش زمینه‌های فعالیت تخصصی مانند طبیعت‌گردی (اکوتوریسم)، آموزش محیط زیست، حمایت از حیوانات، علمی تحقیقاتی، اکوسیستم‌های کوهستان، توسعه شهری، گیاهان دارویی و... هستیم.

این سازمان‌ها به دلیل آزاد بودن از قید و بندهای فعالیت‌های رسمی، زمینه‌های بسیار مساعدی برای مشارکت در آموزش محیط زیست دارند و دامنه عملکرد این سازمان‌ها وسیع می‌باشد. در میان این تشکلهای می‌توان از (جمعیت سبز ایران) که از سال ۱۳۶۸ در مشهد تأسیس گردیده است نام برد که در امر آموزش محیط زیست بسیار تأثیرگذار بوده است. آغاز جمع‌آوری زباله‌های کاغذی در مشهد، صدور بیانیه‌هایی در ارتباط با کاهش آلودگی هوا، برگزاری همایش‌های دوچرخه‌سواری و راهپیمایی و برگزاری کلاس‌های هنری برای

محدوده مورد مطالعه در این پژوهش کلانشهر مشهد است. مشهد به علت در برداشتن یکی از مکان‌های مقدس شیعیان، حرم مطهر رضوی، یکی از شهرهای مهم ایران از نظر ارزش‌های اقتصادی، تاریخی و مذهبی است که سالانه مردم زیادی را به خود جذب می‌کند (Meiboudi et al, 2011). آسیب‌های ناشی از عدم مشارکت به‌ویژه در کلانشهر مشهد با وجود اقبال مؤثر اجتماعی از قبیل کارمندان، دانشجویان، دانش‌آموزان، زنان، جوانان، سالمندان و... نمود بیشتری دارد و بررسی ابعاد این مشارکت در برنامه‌های آموزش محیط زیست بسیار ضروری است. این پژوهش تلاش دارد تا با روشن ساختن ابعاد مشارکت سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی کلانشهر مشهد در عرصه آموزش محیط زیست، میزان توفیق این سازمان‌ها را در قبال مشارکت در این امر تبیین نماید.

کلیات

الف: تعاریف: در اینجا واژه‌های کلیدی مطرح شده در عنوان این پژوهش مطرح می‌شوند تا در حین بحث منظور از هر یک از آنها مشخص باشد.

مشارکت: مشارکت، فعالیت داوطلبانه افراد برای تغییر خود خواسته، بهبود خود، زندگی و محیط و در نهایت، افزایش توانایی و عمل برای پاسخ به طرح‌ها و برنامه‌های توسعه است (FAO, 1990).

آموزش محیط زیست: آموزش محیط زیست، بنیادی‌ترین شیوه در حفاظت از محیط زیست بوده که به کودکان و بزرگسالان، بهترین شیوه ارائه مطالب و نحوه فعالیت‌ها و اجرای ساختاری در زمینه ارتقاء آگاهی‌های زیست محیطی را می‌آموزد تا از این طریق هر فرد جامعه، خود را از طریق احترام گذاشتن به طبیعت، مسئول در حفظ و حمایت از محیط زیست بداند (NAAEE, 2011).

سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی: تشکل غیردولتی زیست محیطی تشکلی است عضو پذیر، داوطلبانه و غیر سودآور که دولت و حکومت در امور آن دخالت ندارد و هدف اصلی آن فعالیت در زمینه محیط زیست و یا زمینه‌های مرتبط با محیط زیست است (Bahrainy and Yamani, 2000).

نیز جز در روند مشارکت واقعی مردم امکان‌پذیر نخواهد بود (Bahrainy and Yamani, 2000). بدون تردید، مشارکت عمومی اگر در گذشته یک ضرورت عقلانی بوده، امروزه بسان یک ضرورت اخلاقی و انسانی جلوه کرده است. مشارکت یکی از ارزش‌های انسانی و اخلاقی مورد تأیید است که با خود عنصری از مسئولیت‌پذیری و عمل آگاهانه و آزادانه را حمل می‌کند (Anbari, 2006).

آموزش همگانی محیط‌زیست به دلیل تنوع موضوعات، مخاطبان و شیوه‌های آموزش از پیچیدگی فراوانی برخوردار است. بر خلاف آموزش‌های بخشی، آموزش محیط زیست جز در سایه برنامه، اراده و تعامل و اقدام جمعی میسر نیست و سازمان حفاظت از محیط زیست بخش ناچیزی از منظومه آموزش محیط زیست است. سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی می‌توانند به عنوان بستری فعال و هدفمند در خدمت سازمان یافتگی مشارکت‌های مردمی قرار گیرند.

در این راستا، سیاست‌های دولت جمهوری اسلامی ایران بویژه در سال‌های اخیر مبتنی بر ایجاد زمینه‌های مناسب برای نهادینه‌سازی مشارکت مردم در ابعاد اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و... است. اهمیت این مسئله تا بدانجا است که در قوانین مختلف مورد توجه قانونگذار بوده، چنان که یکی از مهم‌ترین جهت‌گیری‌های برنامه چهارم و پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران تقویت بخش غیردولتی می‌باشد. براساس ماده ۱۴۰ قانون برنامه چهارم توسعه به دولت اجازه داده می‌شود به منظور توسعه بخش خصوصی و تعاونی و جلب مشارکت تشکل‌های غیردولتی و سایر بخش‌های جامعه مدنی در اداره امور کشور و افزایش کارآمدی مدیریت دولتی، در مواجهه با چالش‌ها و استفاده از فرصت‌ها و منابع ملی، اقدام‌های ذیل را انجام دهد:

«کمک به ایجاد، توسعه و قانونمندی نهادهای غیردولتی لازم برای توسعه کارآفرینی، ترویج فرهنگ خدمت، توسعه سلامت و شفافیت اداری و حفاظت از محیط‌زیست، ارتقای استانداردهای زیست محیطی و سلامت مردم، بر مبنای هدف محوری و مسئولیت‌پذیری». همچنین یکی از راهبردهای برنامه

استفاده از وسایل دور ریختنی و جلوگیری از قطع ۲۶۴ درخت در منطقه کوهسنگی مشهد را می‌توان از جمله فعالیت‌های جمعیت سبز ایران ذکر کرد.

به طور کلی موفقیت چشمگیر برخی از سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی، در فعالیت تخصصی‌شان نشان دهنده این امر است که این سازمان‌ها کم‌کم وارد مرحله‌ای شده‌اند که بتوانند در زمینه‌های گوناگون محیط زیست، فعالیت‌های تخصصی انجام دهند. توانایی اصلی این تشکل‌ها تنویر افکار عمومی و فعالیت‌های پژوهشی است. در ضمن گروه‌های مذکور در سه سطح مختلف «محلی، ملی، بین‌المللی» عمل می‌کنند.

ج: اهمیت و نقش مشارکت سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی در آموزش محیط زیست

محورهای اصلی فعالیت سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی در ایران، آگاه‌سازی و آموزش است (Abdollahy and Mohamadttaghi, 2006). این سازمان‌ها با هدف جلب مشارکت مردمی و بالابردن سطح آگاهی‌های زیست محیطی جامعه و ایجاد یک نوع تعهد عمومی برای پایداری محیط زیست به وجود آمده‌اند. از آنجا که برای رسیدن به توسعه پایدار، نقش مردم انکارناپذیر است، در این میان نقش سازمان‌های غیردولتی برای جلب مشارکت‌های مردمی در امر آموزش محیط زیست، نقشی کلیدی و حساس است.

مشارکت در امر حفاظت از محیط زیست، علاوه بر دارا بودن فواید کلی و عمومی مشارکت، به دلیل مزیت‌های ویژه خود، ضرورت می‌یابد. آگاهی مردم نسبت به مسئله محیط زیست، رفتارهای نادرست آنها را نسبت به محیط زیست اصلاح کرده و باعث می‌شود همین مردم وقتی به رده‌های بالای سیاست‌گذاری و اجرایی در سطح اجتماع رسیدند، از نظر زیست محیطی سیاست‌های درستی را در پیش گیرند. همچنین در صورتی که مسئولان و دولتمردان بنابه دلایلی نخواهند سیاست درستی در مورد محیط زیست اعمال کنند، فشار افکار عمومی آنها را وادار به این کار خواهد کرد. به تحقق پیوستن این امر

پس از جای‌گذاری مقادیر حاصل از اطلاعات به دست آمده در ضریب فوق این نتایج به دست آمد که مقدار ضریب آلفای کرونباخ در این پژوهش برابر با ۰/۷۵۵ می‌باشد. از آنجا که ضریب به دست آمده از ۰/۷۰ بیشتر است، بنابراین پرسشنامه از پایایی قابل قبولی برخوردار است (Moemeny and Falghaiomy, 2007). برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون آماری فرضیه‌ها از آمارهای توصیفی نظیر فراوانی، درصد میانگین و انحراف معیار و در سطح آمار استنباطی، متناسب با نوع داده‌ها از آزمون T تک نمونه‌ای^۱ و تحلیل معنی‌داری استفاده گردید. ضمناً با توجه به اینکه میانگین جامعه در دسترس نبود، میانگین طیف لیکرت (۳) مبنای محاسبه T تک نمونه‌ای قرار گرفته است. انتخاب این عدد از لحاظ قرارگرفتن در حد وسط مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت تا اندازه‌ای توجیه پذیر است، اما بیشتر جنبه قراردادی دارد.

جامعه آماری این پژوهش را اعضای سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی، مسئولان سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی و نیز افراد صاحب نظر کلانشهر مشهد تشکیل می‌دهند. بر اساس مطالعه مقدماتی در کلانشهر مشهد تعداد ۲۰ مورد سازمان غیردولتی زیست محیطی جهت پژوهش به صورت هدفمند و بر اساس میزان فعالیت و سابقه فعالیت به عنوان نمونه مورد مطالعه انتخاب شد که اعضای این سازمان‌ها حدوداً ۴۲۰۰ نفر اعلام شده است و با استفاده از فرمول کوکران^۲ معادل ۱۴۱ نفر به عنوان جامعه آماری انتخاب شدند. تعداد مسئولان سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی آن، ۳۲ نفر اعلام شده است که با استفاده از روش نمونه‌گیری تمام شماری^۳ ۲۴ نفر به پرسشنامه پاسخ دادند. در مورد افراد صاحب‌نظر با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ۲۳ نفر به صورت تصادفی انتخاب شدند که مجموعاً ۱۸۸ نفر می‌باشد.

با توجه به اهداف تحقیق ۴ فرضیه مورد نظر قرار گرفته شده است:

۱- سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی به آموزش محیط زیست توجه خاصی دارند.

چهارم عبارت است از: «تمرکززدایی و کاهش تصدی دولت در امر اجرای آموزش و واگذاری فعالیت‌های تصدی‌گری به بخش‌های غیردولتی».

در خصوص اهمیت و نقش مشارکت سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی در عرصه آموزش محیط زیست کشور ظاهراً مطالعات زیادی صورت نگرفته و مدارک قابل استنادی نیز بدست نیامده لذا در این پژوهش با دسترسی به بعضی منابع محدود و شیوه توصیفی تحقیق سعی شده است نقش این گونه سازمان‌ها در عرصه آموزش محیط زیست کشور مورد مطالعه قرار گیرد. در این تحقیق روابط بین متغیرهای مستقل و وابسته، آن گونه که هست، بررسی شده و از هرگونه اعمال نظرهای شخصی خودداری شده است.

روش تحقیق

این تحقیق به شکل میدانی و با استفاده از طرح تحقیق پیمایشی انجام شده است. با توجه به ماهیت موضوع و روش تحقیق برای گردآوری داده‌ها و اطلاعات از پرسشنامه اقدام و با ۲۵ سؤال بسته پاسخ از نوع طیف لیکرت پنج قسمتی به ارزیابی و جمع بندی نظرات پرداخته شده است. جهت روایی وسیله اندازه‌گیری، سئوالات و مراحل تنظیم آن به رویت تعدادی از متخصصین در حوزه این تحقیق رسید که بر این اساس روایی وسیله اندازه‌گیری حاصل گردید.

در خصوص بررسی پایایی پرسشنامه‌های مورد استفاده در این تحقیق از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است، رابطه این ضریب به این شکل می‌باشد که در آن؛

$$\alpha = \frac{k}{k-1} \times \left[1 - \frac{1}{s_t^2} \times \sum_{i=1}^k s_i^2 \right]$$

α = ضریب آلفای کرونباخ k = تعداد سئوالات

$$= \sum_{i=1}^k s_i^2$$

مجموع واریانس هر یک از سئوالات

$$= s_t^2$$

واریانس مجموع سئوالات

1. One-Sample T test
2. Cokran
3. Census

ب) برای فرضیه دوم نیز حدود ۵۷ درصد نظر موافق و ۲۲/۳ درصد بدون نظر و تنها ۱۲ درصد نظر مخالف ابراز کرده که با قطعیت لازم می‌توان گفت که همکاری‌های بسیار گسترده‌ای بین سازمان حفاظت محیط زیست و سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی در امر آموزش محیط زیست وجود دارد. که به تناسب میزان فعالیت سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی و ارائه عملکرد یا ملاحظه رفتار آنها بستگی دارد.

ج) نتایج حاصله برای فرضیه سوم حاکی از این است که ۱۴/۳ درصد پاسخ مثبت داشته، ۱۶/۵ درصد معتقدند تا حدودی و ۶۵ درصد پاسخ منفی داده‌اند و مشارکت و همکاری بین سازمان‌های غیردولتی در زمینه آموزش محیط زیست را ضعیف دانسته‌اند که نتیجه آن اثبات می‌کند که با وجود پیشرفت وسایل ارتباطی و اطلاعاتی، شبکه‌های ارتباطی ضعیفی بین سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی وجود دارد. لذا نتوانسته‌اند از این ابزار در جهت پیشبرد اهداف خود، بهره کافی را ببرند و پراکنده‌کاری در زمینه آموزش مفاهیم زیست محیطی بوسیله این سازمان‌ها وجود دارد.

د) اما نتایج حاصله برای فرضیه چهارم که مهم‌ترین هدف این پژوهش است حاکی از این است که ۴۷ درصد نقش این سازمان‌ها را در آموزش محیط زیست مثبت دانسته و معتقدند که این سازمان‌ها بخش مهمی از بدنه سازمان محیط زیست در

۲- سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی در امر آموزش محیط زیست ارتباط تعریف شده‌ای با سازمان حفاظت محیط زیست دارند.

۳- سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی در امر آموزش محیط زیست با هم مشارکت و همکاری دارند.

۴- فعالیت‌های سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی در عرصه آموزش محیط زیست مؤثر می‌باشند.

یافته‌ها و نتایج داده‌ها

بررسی توصیفی پاسخ‌ها: برای فرضیه‌ها به ترتیب ۷، ۵، ۵ و ۸ سؤال در نظر گرفته شد که از پاسخ‌های داده‌ها در مورد ۲۵ سؤال فرضیه‌های مذکور نتایج جدول شماره (۱) استخراج شده است.

الف: ۷۸ درصد پاسخ‌گویان معتقدند که محورهای اصلی فعالیت سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی در زمینه آموزش حفاظت از محیط زیست بوده که البته تحقیق میدانی و سوابق مطالعاتی نیز همین فرضیه‌ها را اثبات می‌کند. ۱۰/۱ درصد اعلام کرده‌اند که تا حدودی به آموزش محیط زیست توجه خاص می‌شود که این موضوع نیز ناشی از زمینه فعالیت تخصصی آنان بوده و صرفاً ۹ درصد مخالفم و یا کاملاً مخالف فرضیه مذکور بوده‌اند.

جدول ۱. فراوانی و درصد پاسخ‌ها در مورد ۲۵ سؤال فرضیه

ردیف	عنوان فرضیه‌ها	فراوانی درصد	کاملاً موافقم	موافقم	تا حدودی	مخالفم	کاملاً مخالفم	نظری ندارم
۱	توجه خاص NGOs به آموزش محیط زیست	فراوانی درصد	۸۵	۶۲	۱۹	۱۱	۷	۴
۲	وجود ارتباط تعریف شده در امر آموزش محیط زیست بین NGOs و سازمان محیط زیست	فراوانی درصد	۶۱	۴۵	۱۶	۱۰	۱۴	۴۲
۳	مشارکت و همکاری NGOs در امر آموزش محیط زیست با یکدیگر	فراوانی درصد	۱۲	۱۵	۳۱	۶۲	۶۰	۸
۴	مؤثر بودن فعالیت‌های NGOs در عرصه آموزش محیط زیست	فراوانی درصد	۵۷	۳۱	۱۵	۱۱	۱۲	۶۲
			۳۰/۳	۱۶/۵	۸	۵/۸	۶/۴	۳۳

این تفکر، انفعال اعضا و یا خارج شدن آنها از این سازمان‌ها است. اطلاع‌رسانی یکی از موضوعات مهمی است که علاوه بر اعلام موجودیت سازمان‌های غیردولتی برای تداوم فعالیت و جلوگیری از موازی کاری و سرعت بخشیدن به امور و جلب مشارکت و کمک‌های مردمی بسیار مهم تلقی می‌شود و می‌بایست بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد. حتی اگر همه بخش‌ها و نهادهای موجود در کشور نسبت به تنظیم و اجرای آموزش محیط زیست متعهد شوند، اگر برنامه هر یک از آنها با برنامه سایر نهادها از هماهنگی و انسجام کافی برخوردار نباشد، باز هم نتیجه‌ای عاید نخواهد شد.

بررسی فرضیات پژوهش: در ابتدا به منظور مقایسه توزیع نمره‌های هر یک از مؤلفه‌های اساسی پژوهش با توزیع نرمال، از آزمون کولموگروف-اسمیرنف^۴ استفاده شد. نتایج آزمون نشان داد که تمام نمره‌ها، از توزیع نرمال یا هنجار پیروی می‌کنند. از این رو برای بررسی فرضیات پژوهش از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده شد. جدول (۲) آزمون T تک نمونه‌ای را نشان می‌دهد. با توجه به اینکه سطح معنی‌داری به دست آمده برای هریک از فرضیه‌ها به جز فرضیه شماره ۳ کوچکتر از ۰/۰۵ می‌باشد، همه فرضیه‌ها بجز فرضیه شماره ۳ تأیید می‌گردند.

امر آموزش محیط زیست هستند، ۳۳ درصد نظر خاصی را ارائه نداده که نشان می‌دهد اطلاع‌رسانی برای اعلام فعالیت این سازمان‌ها می‌بایست بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد و تنها ۱۱ درصد مخالف این فرضیه بوده‌اند که نتیجه آن اثبات می‌کند، سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی در عرصه آموزش محیط زیست مؤثر هستند و یقیناً ارگان‌ها و سازمان‌های دولتی می‌توانند از این بستر مردمی بخوبی بهره‌گیری کنند.

مطالعات انجام شده و نتایج حاصله از داده‌ها مؤید این مطلب است که مشارکت سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی در امر آموزش محیط زیست بسیار حائز اهمیت بوده و بخش مهمی از فعالیت‌هایی که در حال حاضر در بخش‌های آموزشی انجام می‌گیرد در دست این سازمان‌ها است. متأسفانه مشکل عمده سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی در حوزه مسائل آموزشی به ضعف کارکردی فرهنگ جمعی مربوط می‌شود. کارهای فرهنگی و آموزشی، به احاط ماهیتشان دیربازده بوده و در کوتاه مدت نمی‌توان متوجه نتایج آنها شد و این مسأله‌ای است که بسیاری از اعضا را با این پندار مواجه می‌کند که در سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی کار مهمی انجام نمی‌گیرد و این اقدامات باعث اتلاف انرژی، زمان و بودجه است. پیامد

جدول ۲: نتایج آزمون T تک نمونه‌ای درباره فرضیه‌های تحقیق

Test Value = 3				فرضیه‌ها
اختلاف میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	مقدار T	
۲/۰۸	۰/۰۰۰	۱۸۳	۶/۶۱	فرضیه شماره ۱
۱/۶۵	۰/۰۰۰	۱۴۵	۸/۷۴	فرضیه شماره ۲
-۰/۷۶	۰/۰۵۴	۱۷۹	-۳/۱۵	فرضیه شماره ۳
۲/۴۱	۰/۰۰۰	۱۲۵	۷/۱۸	فرضیه شماره ۴

4. Kolmogorov –Smirnov Test

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

هدف آموزش محیط زیست، یافتن مناسب‌ترین نظام و شیوه ارائه مطالب و نحوه فعالیت‌ها و اجرای ساختاری است که زمینه ساز ارتقاء آگاهی زیست محیطی در سطح جامعه می‌باشد تا از این طریق هر فرد جامعه، خود را از طریق احترام گذاشتن به طبیعت، در حفظ و حمایت از محیط زیست مسئول بداند. تنوع موضوعات، مخاطبان و شیوه‌های آموزش محیط زیست باعث شده سازمان حفاظت محیط زیست به تنهایی قادر به تأمین آنها نباشد. از این رو لازم است مردم نیز در تحقق اهداف آموزش محیط زیست با سازمان حفاظت محیط زیست مشارکت داشته باشند. مشارکت مردمی از طریق ساز و کارها و ابزارهای مختلفی می‌تواند به قوع ببینند که سازمان‌ها و تشکل‌های زیست محیطی از مهمترین اینهاست. سازمان حفاظت محیط زیست در عرصه آموزش محیط زیست نباید به سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی به عنوان رقیب نگاه کند بلکه باید آنها را شرکاء خود در اجرای طرح‌های آموزش محیط زیست بداند. متأسفانه مشکل عمده سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی در عرصه آموزش محیط زیست این است که با وجود پیشرفت وسایل ارتباطی و اطلاعاتی، شبکه‌های ارتباطی ضعیفی بین آنها وجود دارد لذا نتوانسته‌اند از این ابزار در جهت پیشبرد اهداف خود، بهره کافی را ببرند و پراکنده‌کاری در زمینه آموزش مفاهیم زیست محیطی بوسیله این سازمان‌ها وجود دارد. حتی اگر همه بخش‌ها و نهادهای موجود در کشور نسبت به تنظیم و اجرای آموزش محیط زیست متعهد شوند، اگر برنامه هریک از آنها با برنامه سایر نهادها از هماهنگی و انسجام کافی برخوردار نباشد، باز هم نتیجه‌ای عاید نخواهد شد. راهکارهایی که می‌توان جهت افزایش نقش سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی در عرصه آموزش محیط زیست، بر اساس جمع بندی نظرات پیشنهاد نمود عبارتند از:

۱- توجه به توانهای مشارکتی همه اعضای سازمان‌های غیردولتی با هر سطح سوادف شغل، تأهل و استفاده از

همفکری، همیاری و مشارکت آنها در زمینه‌های مورد علاقه‌شان.

۲- تبلیغات و اطلاع رسانی وسیع در رابطه با فعالیت‌های انجام شده در عرصه آموزش محیط زیست و افزایش آگاهی و اعتقاد مردم به مشارکت، بخصوص در عرصه آموزش محیط زیست کشور.

۳- سازماندهی توسعه آموزش محیط زیست توسط سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی با تأکید بر تواناسازی مردم

۴- سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی برای اینکه نقش مؤثرتری در آموزش محیط زیست داشته باشند باید دارای ویژگی‌هایی باشند که داشتن درک درست از هویت و وظایف خود، شناخت محدودیت‌های موجود، برقراری رابطه با سایر سازمان‌های غیردولتی، انعطاف‌پذیری و تعامل با دولت، شناخت گروه‌های آسیب‌پذیر و احساس مسئولیت در مقابل آنها، از جمله این ویژگی‌ها است.

۵- دعوت به همکاری از سازمان‌های غیردولتی برای هرگونه مساعدت در زمینه‌ی آموزش محیط زیست (با توجه به توانایی‌ها و امکاناتی که می‌توانند ارائه دهند).

۶- حمایت و توسعه سازمان‌های غیردولتی که قادر به ارائه تجارب و مهارت‌های خود در آموزش محیط زیست در سطح جامعه هستند.

۷- تعیین چهارچوبی نهادی برای آموزش همگانی محیط زیست از طریق مردم محوری.

۸- برنامه‌ریزی مناسب برای توانمندسازی اعضاء در امور آموزشی، ترویجی، تحقیقی و اجرایی در جهت پیشبرد طرح‌های آموزش محیط زیست.

۹- مطالعه و بررسی عملکرد سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی موفق دنیا و الگوبرداری از آنها جهت اجرای طرح‌ها و تجارب آنها در اجرای طرح‌های آموزش محیط زیست.

- Anbari, M. (2006) Government, Cooperation and NGOs: Study on Status and Functions of Third Section of Development. *Sadegh Journal*, 30: pp. 179-212.
- Bahrainy S., Yamani F. (2000) The Role of Environmental NGOs in Achieving Public Cooperation to Conserve Environment in Iran. *Environmentalism Journal*, 26: pp. 33-49.
- FAO. (1990). *Community Forestry, Participatory Monitoring and Evaluation*; Bangkok.
- Karimi, D. (2003). Explain the concept of public education environment. National and professional conference in environmental education, Tehran, Iran.
- Lahijanani, N. and et al. (2010), Study on Structure and Function of Environmental NGOs and Their Roles in Civil Development Process. Tehran province: *Journal of Science and Environmental Technology*, 12th Cycle, 3: pp. 101-111.
- Meiboudi, H., Karimzadegan, H., & Khalilnejad, S. M. R, (2011). Enhancing children's environmental awareness in kindergarten of Mashhad city using mural painting. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 28, 1020 – 1028.
- Moemeny M., Falghaiomy A. (2007) *Quantitative Data Analysis Using SPSS*. Tehran: Ketab Now, first ed: p. 212
- North American Association for Environmental Education (2011). *Excellence in Environmental Education, Guidelines for Learning K-12, Executive Summary and Self- Assessment Tool*. Washington, D.C.
- Turnock, D. (2004). The Role of NGOs in Environmental Education in South-eastern Europe. *Int. Res. In Geographical and Environ. Edu.*, 13(1), 103-109.
- United Nations. (2002). *Report of the World Summit on Sustainable Development*. Johannesburg. South Africa: UN, New York.

- ۱۰- فراهم ساختن تسهیلات قانونی بیشتر برای حمایت از سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی و مشارکت مردم و گروه‌های داوطلب در امر آموزش محیط زیست.
- ۱۱- تهیه و تدوین طرح‌ها و برنامه‌های کلان آموزش محیط زیست به کمک سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی.
- ۱۲- تشکیل صندوق حمایت از سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی در طرح‌های آموزش محیط زیست.
- لرزم به کارگیری نیروی عظیم و خلاق سازمان‌های غیردولتی در امر حمایت و حفاظت از محیط زیست (با توجه به افزایش آلودگی‌ها و روند رو به تخریب آن در کشور). چرا که تجارب چندین ساله دستگاه‌های اجرایی نشان می‌دهد که دولت توان لازم برای اجرای آموزش محیط زیست را دارا نبوده و لذا بایستی از سیستم کاملاً اجرایی بیرون آمده و به صورت خدماتی و نظارتی در کنار مردم و به خصوص سازمان‌های غیردولتی که در حقیقت بازوان قوی اجرایی هستند، فعالیت نمایند.

سپاسگزاری

بدین وسیله از همه سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی کلانشهر مشهد که در این تحقیق ما را یاری نموده‌اند تشکر و قدردانی می‌شود.

References

- Abdoli, M., Daryabeigi, A. (2005). Analysis of computer wastes. *Journal of Environmental studies*. No. 37, pp 105-112.
- Abdollahy A., Mohamadtaghi I. (2006) Evaluation of Social Function of NGOs with Sample Environmental Organizations in Iran. *Social Welfare Journal*, 23: pp. 277-300.